

УДК 111.852:001.8

ЛЮБОВ ДО СЕБЕ ЯК МОРАЛЬНИЙ ОБОВ'ЯЗОК

Руслан Винокуров

Стаття присвячена аналізу підстав для твердження про те, чи потрібно вважати любов до себе моральним обов'язком, а також того, як феномен любові до себе дозволяє сформувати передумови для моральної відповідальності перед іншим. Дослідження даних питань здійснено в рамках натуралістичної парадигми, на основі робіт Е. Фромма та М. С. Пека.

Ключові слова: любов до себе, відчуженість, моральний обов'язок, дисципліна

Тема кохання завжди була однією з найбільш актуальних тем в осмисленні людського життя, і в період студентства це усвідомлюється особливо гостро. Феномен любові оповитий найрізноманітнішими переживаннями: надіями, страхами, відчаєм. При цьому не так вже й часто ми задаємося питанням, наскільки вірними є наші уявлення про любов, наскільки вони схильні до забобонів, стереотипів чи хибним трактуванням. І зовсім не легко визначитися з тим, що слід прийняти за основу для своїх суджень про це.

Метою даної роботи є визначення підстав, за якими можна судити про значення такого феномена, як любов до себе. А оскільки уявлення про любов до себе часто пов'язано з упередженням про якусь моральну нестачу людини, то виникає питання, чи може любов до себе мати характер морального зобов'язання. Дане міркування засноване на натуралістичному підході, так як, саме цей підхід дозволяє врахувати багатство і складність людських переживань, досвід подолання внутрішніх проблем. У цьому напрямі роботи Еріха Фромма і Моргана Скотта Пека, на думку автора, є досить переконливим свідченням продуктивності натуралістичної позиції, яка виходить з даності людської природи.

Спочатку існує сама людина. Робота її розуму пов'язана з усвідомленими і не усвідомленими рішеннями, а не усвідомлені натякають ще й на вплив актів несвідомого, що задають всю картину психічної активності людини: емоції, почуття, сприйняття і все те, що дозволяє йому не тільки взаємодіяти з навколишнім світом, а й рефлексувати щодо прийнятої інформації і її аналізу. Людині властиво вибирати те, до чого вона буде прагнути, і в якому напрямку буде полагати її подальший духовний розвиток.

Найчастіше, це прагнення стати тією, ким їй заманеться, і для початку становлення на цьому шляху їй необхідні деякі регулятивні чинники, що обумовлені як іманентно, так і трансцендентно. І в першому випадку необхідно розвивати в собі деякі якості, що дозволяють йти у напрямку до бажаного. Дані якості не можуть бути придбані без необхідності в них, з чого випливає, що дана необхідність є породженням чогось.

Еріх Фромм вважав, що першоджерелом такої необхідності може бути прагнення людини подолати відчуженість. Автор наводив аналогію з Едемом: коли заборона на куштування плодів дерева пізнання добра і зла був порушений,

Адам і Єва побачили, що вони обидва голі. Даний сюжет підноситься як момент усвідомлення ними двома самих себе і один одного. Після вигнання з Едему їх зв'язок з природою був остаточно розірваний; якщо раніше вони могли жити в єднанні з нею, то тепер їх оточенням є суспільство один одного, в якому їм необхідно взаємодіяти.

Неможливість повернутися назад стала причиною постійного розвитку і вдосконалення [Фромм, 2002] При спробі протистояти подібному виникає почуття відчуженості, що є тупиком духовного розвитку. Адаму і Єві було необхідно подолати все те, що зламало їх колишню парадигму, та знайти нову. Їм необхідно щось сильне, чим, за Фроммом, може бути тільки любов. Так, знайшовши любов (насамперед до себе з прагнення до вдосконалення самих себе), вони опанували ситуацію. Їм було необхідно відректися від того, що вони знали раніше, і прийняти те, ким вони стали, адже любов до себе може існувати тільки коли людина прагне до істини, намагаючись зрозуміти мову самого себе.

У даній ситуації, рішення знайти любов до себе було питанням подальшого виживання, що сприяло її розкриттю і подальшому перетворенню в інші можливі види любові, а любов до іншого стала ключем до істинного подолання відчуженості. Однак, тут не можна не взяти до уваги те, що поняття любові до себе може бути помилковим або хибно витлумачено як себелюбство.

Про себелюбство міркував Кант в своїх лекціях з етики, де він чітко розділив це поняття з іншим, схожим йому: зарозумілістю. Загальним у даних понять є їх опора на приклади, а не на визнанні сили моральних законів, що дозволяє бути задоволеним по відношенню до скоєного або усталеній думці. Себелюбство наводиться, як філаутія, в яку людина впадає при неможливості співвіднести свої моральні цінності з моральним законом. З цього випливає, що самозакохана людина не може адекватно оцінювати свої якості, так як вона сприймає свої установки як бездоганні, а тому і бачить саму себе невинною. Така людина не може любити себе, тому що не може оцінити по достоїнству величину своєї цінності [Кант, 2000]

У понятті зарозумілості, на відміну від філаутії, хоч і допускається зв'язок із уявленням про моральний закон, але він трактується як «поблажливий і не строгий суддя». Відповідно до такого трактування скоєного надається більше заслуг чи моральної досконалості, ніж воно має насправді. Зарозумілість тим вище, чим поблажливіше ставлення до моральних законів [Кант, 2000]. Проте, зарозумілість може бути продуктивніше себелюбства. Щоб бути зарозумілим, необхідно мати заслугу, яка буде оцінюватися, в той час як для філаутії досить лише обійтися добрими і романтичними побажаннями, що не приносять нічого.

Отже, себелюбство в різних своїх проявах не відповідає тому моральному змісту, який мається на увазі в понятті про любов до себе як форму відповідальності перед собою. Але також з любові до себе може відтворюватися любов до іншого. У наші дні людство, в своїй більшості, уявляє любов тільки з її романтичної боку. Але варто розділяти любов з тим, чим люди звикли її називати і уособлювати – закоханістю. Морган Скотт Пек у своїй книзі «Непроторенная дорога» наводить такі рядки: «Среди всех заблуждений относительно любви самым действительным и распространенным оказывается представление, что

влюбленность – это тоже любовь или, по меньшей мере, одно из ее проявлений» (Серед усіх помилок щодо любові найдієвішим і поширеним виявляється уявлення, що закоханість – це теж любов або, щонайменше, одне з її проявів – *пер. мій, Р. В.*) [Peck, M. S., 2008]. Також він писав, що «чаще всего вопрос о любви приводит нас в замешательство. Этому есть целый ряд причин. Одна из них – смешение понятий подлинной любви и столь пропитавшей нашу культуру романтической любви...» (найчастіше питання про кохання бентежить нас. Цьому є цілий ряд причин. Одна з них – змішання понять справжньої любові і настільки просоченої до нашої культури романтичної любові... *пер. мій, Р. В.*) [Peck, M. S., 2008].

У найбільш поширеному переконанні, пов'язаним з натуралістичної установкою, закоханість є тим, що рухає людиною для продовження роду. Вона має сексуально орієнтований характер, який проявляється суб'єктивно також яскраво, як і справжнє поняття любові, але триває лише недовгий час, після чого гасне і в'яне під тиском адекватного сприйняття світу. Також, відчуваючи катексис по відношенню до іншого і проєктуючи на нього людське сприйняття іншого, людина отримує картину того, що їй тільки здається і що таким може бути лише частково [Peck, M. S., 2008]. Це не можна назвати справжнім відчуттям любові за такими аргументами.

Виходячи з праць Пека, можна стверджувати, що "любовь – это воля к расширению собственного Я с тем, чтобы питать свое или чье-то духовное развитие" (любов – це воля до розширення власного Я з тим, щоб жити свій або чийсь духовний розвиток – *пер. мій, Р. В.*) [Peck, M. S., 2008]. Дане визначення якнайкраще описує те, чим може бути любов. Вона не може існувати без сприйняття незалежного існування іншого. З тим, як відбувається закоханість, людина перестає сприймати окреме існування іншого і повністю зливається з ним, відчуваючи приблизно те ж, що і при щирому почутті любові (або скоріше при прояві волі до любові), розширюючи межі свого Я і зливаючись з почуттями і втіленням іншого. Але даний етап з часом проходить і можна виявити, що інший – індивід, у якого є соціальна взаємодія з суспільством, прагнення, бажання і інше, що могло бути прикриті людиною і його проєкціями, виходячи з його сприйняття.

Разом з тим, як припускає психотерапевт Скотт Пек, після такого усвідомлення може прийти і справжнє почуття, що відчувалося спочатку. Воно як би проходить перевірку вже при тверезій свідомості і оцінку того, а чи дійсно є чисте прагнення розширювати Я іншого, чи дійсно людина готова проявити волю по відношенню до іншого. «Именно тогда, когда супруги не желают больше находиться друг с другом непрерывно, когда время от времени им хочется побыть врозь, – начинается проверка их любви и выясняется, существует эта любовь, или нет» (Саме тоді, коли подружжя не бажає більше перебувати один з одним безперервно, коли час від часу їм хочеться побути нарізно, – починається перевірка їх любові і з'ясується, існує ця любов, чи ні – *пер. мій, Р. В.*) [Peck, M. S., 2008].

Любов буває абсолютно різного характеру. Ще стародавні греки розділили в своїй мові поняття любові на сім різних її видів/проявів. Скотт Пек

же говорить про три з них (ерос, філія, агапе), щоб показати, наскільки любов багатогранна. І це не означає, що люди, полюбивши один одного, повинні також мати і статевий контакт, і побачення, і інше, що може прийти в голову. Ні, це лише деякі різновиди любові. Скотт Пек, як практикуючий лікар наводить приклад, коли лікар-психотерапевт повинен полюбити свого пацієнта, щоб перейнятися тим, про що той розповідає. Без щирого залучення в проблему, без розширення своїх рамок до кордонів пацієнта, навіть успішний і всезнаючий лікар не зможе допомогти пацієнтові подолати бар'єри і труднощі. «Нет ничего неприемлемого в том, что у врача возникает чувство любви к пациенту, когда пациент подчиняется дисциплине психотерапии, принимает участие в лечении, охотно учится у врача и через эти отношения начинает успешно развиваться. Чувство любви у психотерапевта к пациенту столь же приемлемо, как и чувство любви у хорошего родителя к своему ребенку» (Немає нічого неприйняттого в тому, що у лікаря виникає почуття любові до пацієнта, коли пацієнт підпорядковується дисципліні психотерапії, бере участь в лікуванні, охоче вчиться у лікаря і через ці відносини починає успішно розвиватися. Почуття любові у психотерапевта до пацієнта настільки ж прийнятно, як і почуття любові у хорошого батька до своєї дитини – *пер. мій, Р. В.*) [Peck, M. S., 2008].

Але також лікар повинен усвідомлювати і тримати під контролем рамки дозволеного. Він не може проявляти зайву потяг до пацієнта, так як дана дія буде свідчити про його прагнення заповнити свої потреби і бажання, що вже не потрапляє під це визначення любові. «Смысл работы врача – принести пользу пациенту, а не использовать пациента в своих интересах» (Сенс роботи лікаря – принести користь пацієнту, а не використовувати пацієнта в своїх інтересах – *пер. мій, Р. В.*) [Peck, M. S., 2008]. Також відбувається і в інших випадках соціальної взаємодії людей, де людина зобов'язується допомогти іншому. І, виходячи з вище описаного, допомогти він може тільки за умови любові до іншого, і, відповідно, любові до самого себе.

Людина може бути не здатна контролювати свої почуття і емоції по відношенню до іншого. Це проявляється в зайвому катексесі, приведення іншого на позицію ідола, жертвності по відношенню до іншого, може виникати почуття провини і боргу, помилковості сприйняття ситуації та інше. Дані прояви поглинають людину і не дозволяють їй розглянути справжній розвиток взаємин. Людина позбавляється не тільки духовного розвитку, а й самої себе, як особистості, адже спроби подати себе в кращому світлі викликають зміни в ній самій, що спровоковані хоч і людиною, але мотиви відбуваються ззовні і не аналізуються на необхідність.

Всепоглинаюча любов – переживання, яке людина відчуває, занурюючись в світ іншого. Тут стираються межі між двома індивідами, і для людини головною метою є володіння іншим, повна інформованість про нього і, згодом, залежність. Подальший розвиток подібного переживання може бути різним, залежно від психологічного стану людини. Контрольована ж любов являє собою усвідомлення окремоті людини і іншого, вольове (що не залежить від почуттів) рішення сприяти розвитку іншого. Вона є прикладом синергії почуттів і розуму, коли одне в злитті з іншим дає якісно новий результат.

Щоб уникнути занепаду особистості необхідно прагнути до дисципліни. У першій частині книги «Непроторенная дорога» описуються складові дисципліни. На думку Скотта Пека, необхідно дотримуватися чотирьох правил, що дозволяють знайти духовний розвиток, а саме: відстрочка задоволення, прийняття відповідальності, не брехати, врівноважувати. Відстрочка задоволення чудово працює в тих випадках, коли людина не може взятися за те, що її найбільше лякає або дратує. Принцип полягає в тому, щоб спочатку вирішити найбільш негативне завдання, після чого нагородити себе задоволенням у вигляді чого-небудь. Прийняття відповідальності ставиться до того, ким людина є: характеропатом, або невротиком. Дана проблема може змусити людину шукати відповідь не в собі, а в іншому, що перешкоджає розвитку першого і можливого подразнення іншого. Брехня анігілює будь-яку можливість розвиватися далі, так як в деяких випадках людина бреше сама собі, не дозволяючи побачити цілісну картину і живучи з тим, як їй зручно, але абсолютно неефективно з точки зору духовного росту. Урівноваження дозволяє розставити пріоритети над бажаним і необхідним, що дозволяє отримувати розвиток, однак робить це в міру необхідного, стримуючи негативні наслідки.

Коли немає такого аспекту, як дисципліна, то і відсутнє прагнення розвиватися духовно. Людина залишається на місці, не бажаючи усвідомити що-небудь нове, розширити розуміння себе, доповнити карту світосприйняття новими записами. Адже найчастіше відбувається перенесення, через яке людина не в змозі адекватно оцінювати те, що відбувається не тільки навколо неї, але і по відношенню до неї. У деяких випадках людина не здатна подолати парадигму, що заснована на дитячих враженнях (як позитивних, так і негативних), і часто навіть не вважає це за потрібне, адже все зайве ігнорується і йде з поля зору. А якщо людина, істота по натурі егоїстична, не може що-небудь зробити для себе, то як воно може зробити що-небудь для духовного розвитку іншого?

Даними прикладами про любов до себе, себелюбовство, любові до іншого і розбором, що таке контрольована і всепоглинаюча любов, автор даної статті хотів сформулювати думку, чому все ж любов до себе повинна бути моральним обов'язком.

Любов, як акт волі для подолання відчуженості і як найсильніший стимул і мотив для розвитку і вдосконалення людини є невід'ємною частиною самої людини. Любов – це мистецтво, якому необхідно вчитися, у якого також є теорія і практика, що дозволяють оволодівати нею, розуміти і сприймати її на несвідомому рівні. Любов є благом для всіх тих, хто прагне розвитку і пізнання. Виходячи з аргументу, що людині властиво прагнути до бажаного, можна стверджувати, що вона в будь-якому випадку відчуває почуття любові до себе, коли прагне до поставленої мети, питання лише в тому, наскільки це почуття і подальший прояв істинні щодо моральних законів і дисципліни, яких вона може дотримуватися. Розглянуті вище пункти показують, чому врахування морального закону і дисципліни може допомогти людині в її прагненні, і таким чином вона може допомогти іншому.

Тому слід вважати, що любов до самого себе дійсно є моральним обов'язком, якій потрібно не тільки навчати, але і показувати в дії дітям з малого

віку, щоб ті вирости з відчуттям любові всередині самих себе і не втрачали часу на її пошуки і усвідомлення. Життя досить коротке і мало хто навіть підозрює про те, що він не вміє любити так, як це буде корисно не тільки для іншого, але і в першу чергу для нього самого.

Список використаної літератури

1. Фромм Э. Искусство любить. Исследование природы любви. Пер.с англ. М.: Прогресс-Традиция, 2002, 122 с.
2. Кант И. Лекции по этике. М.: Республика, 2000, 431 с.
3. Пек М. С. Непроторенная дорога. Пер. с англ. К.София, 2008, 350 с.
4. Барановская О. Н. Конспект лекций по курсу этика. *Сайт кафедри філософії та методології науки* : веб-сайт. URL: <https://philosophy.ucoz.ru/publ/5>, 2019. 50 с.

Ruslan Vinokurov

SELF-LOVE AS A MORAL OBLIGATION

The article analyzes the grounds for stating whether it is necessary to consider self-love as a moral obligation, as well as how the phenomenon of self-love allows one to form prerequisites for moral responsibility to others. The work combines different approaches of ethics to these issues, taking the naturalistic paradigm as the basis with the accent on the works of E. Fromm and M.S. Peck. The author of the article cites the point of view of the need for primordial love for oneself for the sake of subsequent love for another. The importance of self-discipline is examined as the basis of self-love and the significance of its role in this experience. Following Kant it was described what is the difference between self-love, self-affection and arrogance. The analysis of this issue aims to establish the main arguments for why a person should have a moral obligation to love himself/herself.

Keywords: *self-love, detachment, moral obligation, discipline*

References

1. Fromm, E. (2002), *Iskusstvo lyubit'*. Issledovaniye prirody lyubvi. Per.s angl. (The art of loving. An enquiry into the nature of love. Trans.from eng.), *Progress-Tradiciya*, Moscow, 122 p.
2. Kant, I. (2000), *Lektzii po etike*. Per.s germ. (Lectures on Ethics. Trans.from germ.), *Respublika*, Moscow, 431 p.
3. Peck, M. S. (2008), *Neprotornaya doroga*. Per. s angl. (The Road Less Travelled. Trans.from eng), *Sofia*, Kiev, 350 p.
4. Baranovska, O. (2019), *Konspekt lektsiy po kursu etika*. (Lecture notes on ethics), <https://philosophy.ucoz.ru/publ/5>, Odessa, 50 p.